

Taşköprüzâde Ahmed Efendi'nin Müfredat Yazımına Katkısı Bağlamında *Manzûmetü Âdâbi'l-babs ve'l-münâzara li-Taşköprüzâde*

Öz: Metodolojik bir bilim dalı olarak ilmî tartışmaların ilkelerini -doğrunun ortaya çıkması açısından- inceleyen *Âdâbu'l-babs ve'l-münâzara*, Osmanlı medrese müfredatında bir alet ilmi olarak yerini alır.¹ Kur'ân-ı Kerim'deki tartışma metoduna uymadığı gerekçesiyle İslam düşüncesinin klasik döneminde bir argümantasyon metodu olarak kullanılan cedel, İslam âlimleri tarafından Kur'ân ve sünnetten hareketle ilm-i münâzara olarak geliştirilerek isimlendirilmiştir.² *Kıstâsu'l-efkâr* isimli mantık eserinde Şemsüddin es-Semerkanî (ö.1302), beş sanattan biri olan cedel'in artık işlevselliğinin kalmadığını ve bu nedenle de cedel bölümünde "fi'l-babs ve'l-münâzara" ilminin anlatılması gerektiğini belirtir. Böylelikle Şemsüddin es-Semerkanî, kendisinden önce gelen tartışma metodlarıyla ilgili tüm birikimleri değerlendirip yeni bir argümantasyon teorisi oluşturmuştur.³ On dördüncü yüzyıla gelindiğinde Cedel, "Âdâbu'l-Babs ve'l-Münâzara" terkihi ile yeni adını almış ve tüm ilim alanlarına şamil bir argümantasyon teorisi haline gelmiştir.⁴ Âdâbu'l-Babs ve'l-Münâzara alanında Taşköprüzâde Ahmed Efendi (ö. 1561), telif ettiği risâleleriyle şerh ve hâşiye geleneğini devam ettiren iki eser yazmıştır: Biri muhtasar olarak kaleme aldığı *Risâle fi 'İlmi Âdâbi'l-Babs*; diğeri ise ilgili eserine bizzat kendisinin yaptığı şerh çalışması *Şerh 'alâ Risâle fi 'İlmi Âdâbi'l-Babs ve'l-Münâzara'*dır.⁵ Ayrıca klasik biyografik kaynak eserlerinde Taşköprüzâde Ahmed Efendi'ye isnat edilen herhangi bir manzûm esere rastlanmasa da yazma kütüphaneleri künyele-

- 1 Berra Kepekci, "Taşköprüzâde Ahmet Efendi'nin Şerhu Âdâbi'l-Babs ve'l-Münâzara Eseri Bağlamında Münâzara İlmi", *Taşköprüzâde'de Bilgi, Bilim ve Varlık*, İhsan Fazlıoğlu vd. (ed.), (İstanbul: İlem Yayınları, 2020), 121-127.
- 2 İbrahim Emiroğlu, "Cedel Nedir?", *Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi XII*, (1999), 23.
- 3 Şemsüddin Muhammed b. Eşref es-Semerkanî, *Kıstâsu'l-Efkâr fi Tabkiki'l-Esrâr*, Tahkik: Necmettin Pehlivan, (İstanbul: T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 260.
- 4 Mehmet Karabela, "Cedel ile Burhân Arasında: İbn Tufeyl'in Hayy b. Yakzân Adlı Eseri Üzerinden Klasik Dönem Sonrası İslam Düşünce Tarihini Okumak", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/2, (2013), 85.
- 5 Yusuf Yavuz Şevki, "Taşköprüzâde Ahmed Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islanan-siklopedisi.org.tr/taskoprizade-ahmed-efendi> (Erişim: 09.10.2022).

rinde *Manzûm Âdâbu'l-Babs ve'l-Münâzara li-Taşköprizâde* başlıklı manzûm bir münâzara eseri bulunmaktadır. Bu makalede *Manzûme Âdâbu'l-Babs ve'l-Münâzara li-Taşköprî-zâde* eseri ele alınacaktır. Eser, ezberi kolaylaştırmak amacıyla nazım türünde ilm-i münâzaranın konusunun ve ilkelerinin ele alındığı bir medrese metnidir. Ayrıca *Manzûmetü Âdâbi'l-Babs ve'l-Münâzara li-Taşköprî-zâde* eserinin tanıtımı, tahkiki ve tercümesi sunulacak. *Manzûme*, Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin *Âdâbu'l-babs ve'l-münâzara Risâlesi ve Şerh 'alâ Risâle fi 'ilmi âdâbi'l-babs ve'l-münâzara* nüshalardaki üslup ve kelimelerle karşılaştırılarak eserler arasındaki bağlantı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Taşköprizâde Ahmed Efendi, Âdâbu'l-Babs ve'l-Münâzara, Osmanlı Medreseleri, Cedel, Delil, İlm-i Münâzara.

Manzûme Âdâbu'l-Baḥṭ wa'l-Munazara li-Tashkoprizada in the Context of Tashkoprizada Aḥmad Afandî's Contribution to Curriculum Preparation

Abstract: Âdâbu'l-Baḥṭ wa'l-Munazara, as a methodological scientific discipline, examines the principles of scientific debates in terms of uncovering the truth and is included as an instrumental science in the curriculum of Ottoman madrasas.⁶ Cedel, which is an argumentation method in classical Islamic thought, was developed by Islamic scholars based on the Qur'an and Sunnah because it did not conform to the discussion method in the Qur'an.⁷ By the 14th century, Cedel had become an argumentation theory that could be used in all fields of knowledge and was given a new name, "Âdâbu'l-Baḥṭ wa'l-Munazara" (Etiquette of Discussion and Debate).⁸ Şams al-Din al-Samarqandî (d. 1302) stated in his logic work titled "Kıstâsu'l-Efkâr" that Cedel, which was one of the five arts, had lost its functionality and therefore, the science of "Fî'l- Baḥṭ wa'l-Munazara" (Discussion and Debate) should be explained in the Cedel section. Thus, Şams al-Din al-Samarqandî evaluated all the accumulated knowledge related to the preceding argumentation method in his logic work and began to form a new argumentation theory.⁹ Tâşkopri'zâde Aḥmad Afandî continued the tradition of şarḥ (explanation) and ḥâşiye (gloss) with his treatises. He wrote two works in the field of âdâb al-baḥṭ wa'l-Munazara: *Risâla fî âdâb al-baḥṭ*, for which he also wrote a brief summary, and *Şarḥ 'alâ ar-Risâla fî âdâb al-baḥṭ wa'l-Munazara*, a commentary on his own work. There are references to a manzûm munazara work named *Manzûm âdâb al-baḥṭ wa'l-Munazara li-Tâşkopri'zâde* in manuscript libraries. However, classical biographical sources do not attribute any manzûm work to Tâşkopri'zâde Aḥmad Afandî. This article discusses Tâşkopri'zâde's poetic work named *Manzûme Âdâbu'l-Baḥṭ wa'l-Munazara li-Tâşkopri'zâde*. The work is a madrasa text written in verse form, addressing the

- 6 Berra Kepekci, "Taşköprüzâde Ahmet Efendi'nin Şerhu Âdâbi'l-Babs ve'l-Münâzara Eseri Bağlamında Münâzara İlmi", *Taşköprüzâde'de Bilgi, Bilim ve Varlık*, İhsan Fazlıoğlu vd. (ed.), (İstanbul: İlem Yayınları, 2020), 121-127.
- 7 İbrahim Emiroğlu, "Cedel Nedir?", *Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi* XII, (1999), 23.
- 8 Mehmet Karabela, "Cedel ile Burhân Arasında: İbn Tufeyl'in Hayy b. Yakzân Adlı Eseri Üzerinden Klasik Dönem Sonrası İslam Düşünce Tarihini Okumak", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/2, (2013), 85.
- 9 Şemsüddîn Muhammed b. Eşref es-Semerkindî, *Kıstâsu'l-Efkâr fî Tabkiki'l-Esrâr*, Tahkik: Necmettin Pehlivan, (İstanbul: T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 260.

subject and principles of scientific debate (İlm-i Munâzara) to facilitate memorization. Additionally, it presents the description, critical edition, and translation of *Manđûme Âdâbu'l-Baht wa'l-Munâzara li-Taşkopri-zâde*. The work, whose name is found as a source in manuscript libraries but is not mentioned in classical biographical works, is evaluated comparatively in terms of style and choice of words. **Keyword:** Taşkopri'zâde Aĥmad Afandî, Âdâb al-baht wa'l-Munâzara, the Ottoman madrasa, Debate, Argument, Discussion, Disput.

Giriş:

Bir fikrin tasavvur seviyesinden tasdik seviyesine çıkmasını sağlayan disiplin ilm-i mantık; ilgili fikrin isabetli olup olmadığını kritik eden disiplin ise ilm-i münâzaradır. Münâzara kavramının kökenini oluşturan “nazar” kelimesi, bilinenlerden hareketle bilinmeyenlere ulaşmak için fikir yürütmek anlamına gelmektedir. Fıtrî bir eğilim olarak bilgiye ulaşmak isteyen insan akli, bedihi hakikatleri doğrudan idrak ederken nazari bilgiye ancak fikir yürüterek ulaşır; yani nazari yöntemle. İslam ilim geleneğinde bilgiye doğru yöntemlerle ulaşma gayreti, tartışma metodolojisinin oluşmasının temel nedenidir, diyebiliriz.¹⁰

On dördüncü yüzyıla gelindiğinde İlm-i Cedel'in İslam âlimleri tarafından Kur'ân ve sünnetten hareketle geliştirdiği “Âdâbu'l-babs ve'l-münâzara”, bir argümantasyon metodu olarak yerini almıştır.¹¹ Bu değişimle İlm-i Cedel ile İlm-i Münâzara arasında ilkesel bir ayrım ortaya konmuş ve iki tartışma metodunun sınırları açık bir şekilde çizilmiştir.¹² Böylece cedel ve münâzara ilimleri gayeleri ve icra şekilleri itibariyle birbirinden farklılık arz etmeye başladı. Münâzara hakikati ortaya koymayı, Cedel ise karşı tarafı susturmayı amaç edinir.¹³ 16. yüzyılın meşhur Osmanlı âlimlerinden biri olan Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin kaleme aldığı medrese müfredat metni olan *Risâle fi-Âdâbi'l-Babs ve'l-Münâzara*, sözlük niteliği taşıyan

- 10 İsmail Gelenbevi, *İslâmî İlimler Geleneğinde Tartışma Usûlü Âdab'ul-babs ve'l-münâzara İsmail Gelenbevi*, Tahkik: Talha Alp, (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2011), 9-10.
- 11 Mehmet Karabela, “Cedel ile Burhân Arasında: İbn Tufeyl'in Hayy b. Yakkân Adlı Eseri Üzerinden Klasik Dönem Sonrası İslam Düşünce Tarihini Okumak”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/2, (2013), 85; İlhan Kutluer, “Semerkandî, Muhammed b. Eşref”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/semerkandi-muhammed-b-esref> (Erişim 09.10.2022).
- 12 Karabela, Mehmet, “Cedel ile Burhân Arasında: İbn Tufeyl'in Hayy b. Yakkân Adlı Eseri Üzerinden Klasik Dönem Sonrası İslam Düşünce Tarihini Okumak”, 88.
- 13 Emiroğlu, İbrahim, “Cedel Nedir?”, 19.

bir metin ve *Şerhu Âdâbi'l-Bahs ve'l-Münâzara* ise kavram analizlerinin yapıldığı teorik bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴

Yazma kütüphanelerinde bulunan *Manzûmetü Âdâbi'l-Bahs ve'l-Münâzara li-Taşköprü-zâde* başlıklı biri yazma beşi matbu olmak üzere altı manzum nüshaya ulaştık. Bunlardan üçüne, tahkik ve tercüme çalışmamızda yer verdik. Matbu eser olmasına rağmen *Manzûmetü Âdâbi'l-Bahs ve'l-Münâzara li-Taşköprü-zâde* eserini tahkik çalışması ile ele almamızın nedeni, el yazması bir nüshaya rastlamış olmak ve matbu eserlerle farklılık arz etmiş olması; ayrıca küçük farklılıklar da olsa matbu nüshaların kendi arasında iki versiyona ayrılmış olmasıdır.

A. Araştırma ve Değerlendirme:

1. Müellif:

Taşköprüzâde olarak bilinen Ahmet Efendi'nin tam adı Ebu'l-Hayr Ahmed b. Muslihiddin Mustafa b. Hayreddin Halil el-Rûmî el-Hanefî'dir. Bursa'da 12 Rebiulevvel 901 (2 Aralık 1495) tarihinde doğan Taşköprüzâde Ahmet Efendi, 30 Recep 968'de (16 Nisan 1561) vefat etmiştir.¹⁵ Bilhassa *Miftâhu's-sâ'ade* ve *Misbâhu's-siyâde fi Mevzu'âtî'l-'ulûm, eş-Şekâiki'n-nûmâniyye fi 'ulemâi'd-devleti'l-'usmâniye* gibi ansiklopedik eserleriyle meşhurdur. Ayrıca kelâm, fıkıh, tefsir, ahlâk, mantık, ilm-i münâzara, biyografi, Arap dili ve edebiyatı ve ilimler tarihi alanlarında eserleri bulunmaktadır. Telif ettiği risâleleriyle şerh ve hâşiye geleneğini devam ettirmiş ve eserlerini Arapça kaleme almıştır. Birer medrese metni olarak kaleme aldığı biri muhtasar olan "*Risâle fi 'ilmi âdâbi'l-bahs*"; diğeri ise ilgili eserine bizzat kendisinin yaptığı şerh çalışması "*Şerh 'alâ Risâle fi 'ilmi âdâbi'l-bahs ve'l-münâzara*"nın¹⁶ dışında yazma kütüphanelerinde bir de *Manzûmetü Âdâbi'l-bahs ve'l-münâzara li-Taşköprü-zâde* başlıklı manzum bir münâzara eseri kaydı bulunmaktadır.¹⁷

14 Berra Kepekci, "Taşköprüzâde Ahmet Efendi'nin Şerhu Âdâbi'l-Bahs ve'l-Münâzara Eseri Bağlamında Münâzara İlmi", *Taşköprüzâde'de Bilgi, Bilim ve Varlık*, İhsan Fazlıoğlu vd. (ed.), (İstanbul: İlem Yayınları, 2020), 121-127.

15 Yusuf Yavuz Şevki, "Taşköprüzâde Ahmed Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/taskoprizade-ahmed-efendi> (Erişim: 09.10.2022).

16 Yusuf Yavuz Şevki, "Taşköprüzâde Ahmed Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/taskoprizade-ahmed-efendi> (Erişim: 09.10.2022).

17 *Manzûmetü Risâle Taşköprü fi'l-âdâbi*, Reisülküttâb Mustafa Er Koleksiyonu, 001172/6.

2. Manzûme

2.1. Manzûme'nin Adı

Kütüphane kayıtlarında eserin isimlendirme şekli farklılık arz etmektedir. Bunlar: *Adabü'l-Babs ve'l-Münazara (Manzûm)*, *Manzûme fi Adabi'l-Babs ve'l-Münazara* ve *Manzûme Adabü'l-Babs ve'l-Münazara*. Bir tanesi yazma, beşi matbu olmak üzere altı tane nüsha bulunmaktadır. Yazma olan nüsha, kütüphane arama kayıtlarında *Adabü'l-Babs ve'l-Münazara (Manzûm)* başlığı ile yazılmakla birlikte nüshanın vikaie yaprağında *Manzûmetü Risâleti Taşköprî fi'l-âdâbi* ifadesiyle yer almaktadır. Bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttab Mustafa Er Koleksiyonunda bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan diğer üç nüsha matbudur ve hicrî 1310 tarihlidir; İzmirli İsmail Hakkı ve Hasib Efendi koleksiyonunda yer alan iki matbu nüshanın dizimi birbirinin aynı ve fakat Celaleddin Ökten koleksiyonunda bulunan matbu nüshanın dizimi farklılık arz etmektedir. Celaleddin Ökten nüshasının fihristinde *Manzûme fi'l-âdâbi'l-babs ve'l-münâzara li-Taşköprî-zâde*; metnin başlığında *Manzûmetü Âdâbi'l-babs ve'l-münâzara li-Taşköprî Rahimeullah*; İzmirli İsmail Hakkı ve Hasib Efendi nüshalarının fihristinde *Manzûmetü Taşköprî-zâde*, metnin başlığında *Manzûmetü Âdâbi'l-babs ve'l-münâzara li-Taşköprî-zâde* şeklinde yazılmaktadır. Diğer iki matbu nüsha Millet Kütüphanesi Ali Emîrî koleksiyonundadır ve hicrî 1306 tarihlidir. Fihristlerinde *Manzûme fi'l-âdâbi'l-babs ve'l-münâzara li-Taşköprî-zâde*, metnin başlığında *Manzûme Âdâbi'l-babs ve'l-münâzara li-Taşköprî-zâde* şeklindedir. Tahkikte ana nüsha olarak el yazması tercih edilmiştir; matbu nüshalardan ise birbirinden farklı olan birer nüsha alınmıştır.

2.2. Manzûme'nin Taşköprizâde Ahmet Efendi'ye Aidiyeti

Klasik biyografik kaynaklarda Taşköprizâde Ahmed Efendi'ye isnat edilen herhangi bir manzum esere rastlanmamaktadır. Ancak yazma kütüphanelerinin künye listelerinde ve yazma mecmualarında Taşköprizâde'ye isnad edilen *Manzûme* yazmalar, *Manzûme fi'l-âdâbi'l-babs ve'l-münâzara li-Taşköprî-zâde* şeklinde Taşköprizâde'nin adına yer vererek isimlendirilmektedir. Bundan dolayı *Manzûme* ile Taşköprizâde'nin *Âdâb risâlesi* ve *Şerhi*¹⁸ arasında mukayese yaparak incelemek istedik. Aşağıda

18 Mukayese için kullanılan *Âdâb risâlesi* ve *Şerhi*, 2016 yılında yayımlanan "Taşköprizâde Külliyyatı – 6 Mantık Risaleleri Taşköprizâde Ahmet Efendi" eserinde yer alan tahkik-tercüme çalışmasındaki metin ile yapılmıştır; tahkik ve tercüme: Berra Kepekci, İhsan Fazlıoğlu vd (ed), İstanbul

yer alan “*Manzûmetü fi’l-âdâbi’l-babs ve’l-münâzara li-Taşköprü-zâde Metninin Muhtevası*” başlığında ayrıntıya yer verilmektedir.

2.3. Manzûme’nin Telif Tarihi ve Sebebi

İslam ilim geleneğinde talebeler tarafından müfredat metinlerinden bir kısmının ezberlenmesi beklendiği için okutulan bazı ders metinleri, manzûm olarak da kaleme alınmıştır. Bu bağlamda Taşköprüzâde Ahmed Efendi’ye isnat edilen *Manzûmetü Âdâbi’l-babs ve’l-münâzara li-Taşköprü* başlıklı eserinin aynı saikle kaleme alındığını aşağıda yer verdiğimiz *Manzûme*’nin beytinde görmekteyiz.

لَيْسَهْلَ الْحِفْظِ عَلَى مَنْ أَمَّهَا

Onu ezberlemeyi kasteleyen kişiye
kolay olsun diye

أَرَدْتُ فِي سِلْكِ الْقَرِيضِ نَظْمُهَا

(Manzûmeyi) Şiir üslubuyla nazmeylemek
istedim ki

Manzûme’nin telif tarihi nüshalarda yer almamaktadır; matbu nüshalarda sadece basım tarihleri hicri olarak bulunmaktadır.

2.4. Tahkik ve Tercümede Kullanılan Nüshalar

2.4.1. Süleymaniye Kütüphanesi (İstanbul): Reisülküttab Mustafa Er Koleksiyonu, Kayıt no: 1172/6. El yazması bir nüsha olduğu için ana metin olarak kullanıldı. Birbirinden farklı birçok ilme dair manzûmun yer aldığı mecmuada yer alan ilgili eser, Varak 27a ve 27b’de bulunmaktadır. Vikaye yaprağında Reisülküttab Mustafa Efendi’nin vakıf mührü¹⁹ ve mecmuada yer alan *Manzûme* eserlerinin isimleri varak numaraları ile yer almaktadır. Eser, *Manzûme Risâle Taşköprü fi’l-âdâbi* şeklinde isimlendirilmektedir. *Manzûme* üçlü sütun şeklinde yazılmış. Mecmuada yer alan man-

Medeniyet Üniversitesi. Yayınları, 13-53.

19 Mührün şekli tepelikli kalp; tarihi h./m. 1154 / 1742; dili Arapça; yazı türü: Sülüs; Mühür metninin tercümesi: “Allah bana yeter. Rahman ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Bu kitabı sâbık Reisülküttâb Yaradan’ın rızası için vakfetti ve mütevellîye teslim etti. Şeriat hâkimi onun sıhhatine -çocuklarına ve onlardan sonra gelenlere ondan istifâde edilmesi ve onlardan sonra da kıyamet gününe kadar vakfiyedeki gibi amel edilmesi şartıyla- hükmetti. Allah onu satın alanı da, satanı da rezil etsin. 1154”, Yazma Eserleri Müdürlüğü Başkanlığı (YEK), “Mühür Veri Tabanı Yazma Eserler Müdürlüğü Başkanlığı”, <https://muhur.yek.gov.tr/muhur/yekmu0037> (Erişim: 14.07.2022)

zûme eserler, besmele ile birbirinden ayrılmaktadır; Manzûmelerin başlıkları sadece Vikaye yapığında yer almaktadır. Tahkik çalışmasında “ج” harfi ile gösterilmiştir.

2.4.2. Süleymaniye Kütüphanesi (İstanbul): Celaleddin Ökten Koleksiyonu, Kayıt no: 659. Matbu bir nüshadır. Birçok ilme dair manzûm eserlerin yer aldığı bir mecmuadadır. Hicri 1310 yılında Mısır - Matba-i Mahrûse'de basılmıştır. *Manzûme* üçlü sütun şeklinde yazılmış. Mecmuanın giriş sayfasında manzûme eserlerinin mühim ilimlere dair istifadeli metinler olduğu ve amacın ilim talebeleri için kolaylık sağlamak olduğu belirtilmektedir. Manzûm eserler, ilgili konuya dair başlıklarla birbirinden ayrılmıştır. Tahkik çalışmasında “ج” harfi ile gösterilmiştir.

2.4.3. Millet Kütüphanesi (İstanbul): Ali Emiri Arabi Koleksiyonu, no: 4413. Matbu bir nüshadır, hicrî 1306 tarihlidir; Mısır - Matbaa-i Hayriyye'de basılmıştır. Birçok ilme dair manzûm eserlerin yer aldığı bir mecmuadadır. Manzûme ikili sütun şeklinde yazılmış. Mecmuanın giriş sayfasında manzûme eserlerinin mühim ilimlere dair istifadeli metinler olduğu ve amacın ilim talebeleri için kolaylık sağlamak olduğu belirtilmektedir. Mecmuada manzûm eserler, ilgili konuya dair başlıklarla birbirinden ayrılmıştır. Ali Emiri Efendi'nin vakıf mührü²⁰ bulunmaktadır. Tahkik çalışmasında “م” harfi ile gösterilmiştir.

3. *Manzûme fi'l-âdâbi'l-babs ve'l-münâzara li-Taşköprü-zâde Metninin Muhtevası*

Medreselerde okutulan ders kitapları, sadece bazı âlimlerin ve müderrislerin orijinal metinlerinden değil; aynı zamanda bu orijinal metinlere yazılan haşiyeler, şerhler, ta'likât, ihtisâr, telhis vb. metinlerden de oluşmaktadır. İslâmî ilimlerin naklî olma özelliğinden ve bilginin korunarak aktarılmasından mülhem dikkatimizi celbeden bir başka husus ise derslerin zaman zaman manzûm eserlerle de aktarılmasıdır.²¹

20 “Mührün şekli: Yuvarlak; tarihi h./m. 1341 / 1923; dili Türkçe; yazı türü: Sülüs; Mührde geçen “Diyarbakırlı Ali Emiri” ifadesi ortada, “Allâh Te'âlâ Hazretlerinin Rızası için Vakf Eyledim 1341” ifadesi de mührün kenar kısımlarında bulunmaktadır.”; Yazma Eserleri Müdürlüğü Başkanlığı (YEK), “Mühür Veri Tabanı Yazma Eserler Müdürlüğü Başkanlığı”, <https://muhur.yek.gov.tr/muhur/yekmu0192> (Erişim: 14.07.2022)

21 Muhittin Eliaçık, “Medreselerde Okutulan Manzum Ders Kitapları”, Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler (Uluslararası Sempozyum), ed. İsmail Narin, (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013), 2/539.

Medrese talebesi temel ilimlerde tedris sürecine kısaltma, özetleme dediğimiz ihtisar, icmal, telhis metinlerle başlayıp sonrasında açıklama şeklini alan ta'likât, şerh, hâşiye ile devam eder. Ezberlemek ve akılda tutmak için ise bu metinlerin arasında biçim olarak manzûmun da yer aldığı müşahede edilmektedir.²² Bu bağlamda daha önce çalıştığımız ve yayımladığımız ilm-i münâzara alanında bir medrese metni olan Taşköprizâde'nin *Risâle fi-Âdâbi'l-Bahs ve'l-Münâzara* ve yine kendisinin bizzat risâlesine yazdığı *Şerbu Âdâbi'l-Bahs ve'l-Münâzara* eserlerine *Manzûme fi'l-âdâbi'l-bahs ve'l-münâzara li-Taşköprî-zâde*'yi de çalışarak eklemek istedik. Elimizdeki nüshaların görülmesi ve tercümesinin yapılması gerektiği düşüncesine vardık. Böylece medresede bir talebenin ilm-i münâzara alanında muhatap olduğu metinleri, Taşköprizâde üzerinden okuma imkânımız doğdu. Bu vesile ile risâle-şerh-manzûm silsilesini de görmüş olacağız. Şimdi *Risâle fi-Âdâbi'l-Bahs ve'l-Münâzara* ve *Şerbu Âdâbi'l-Bahs ve'l-Münâzara* eserlerindeki üslubu ve kelime kullanımlarını, *Manzûme fi'l-âdâbi'l-bahs ve'l-münâzara li-Taşköprî-zâde*'ye mukayese ederek ipuçları yakalayalım.

Manzûm eserde hamdele ve salvele kısmı, beraat-i istihlal sanatıyla yazılmıştır. Taşköprizâde'nin *Risâle fi 'ilmi âdâbi'l-bahs* eserindeki kelimelerle örtüşen kelime ve fiil kalıpları söz konusudur. *Risâle fi 'ilmi âdâbi'l-bahs*'in hamdele – salvele kısmı şu şekildedir:

أحمدك اللهم يا مجيب كل سائل، وأصلي على نبيك المبعوث بأقوى الدلائل،
وعلى آله وأصحابه المتوسلين بأعظم الوسائل ما جرى البحث بين المجيب والسائل.

Manzûme fi'l-âdâbi'l-bahs ve'l-münâzara li-Taşköprî-zâde'de ise şöyledir:

ويا مجيباً لدعاء السائل	أحمدك اللهم في الوسائل
نبيك المبعوث من خير الملائ	ثم أصلي بعد تحميدي على
لدفع شبهة بها الخصم استند	وآله المؤيدين بالسند
دليله بغير منع سلموا	وصحبه العر الذين سلموا
بين مجيب حاذق وسائل	ما جرت الأبحاث في المسائل

Ve yine Taşköprizâde'nin cinâs sanatını gösterdiği risâlesinde kullandığı “الوسائل” ve “الوسائل” kelimelerinin *Manzûme*'de de uyumlu bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Dolayısıyla her iki eserde de giriş bölümünde beraât-i istihlâl ve cinâs sanatının icra edildiği kelime ve sigâların birbiriyle örtüştüğü görülmektedir.

Manzûme, hamdele ve salveleden sonra esas itibarıyla Münâzara – Vazifeler – Münâzara Âdâbı olarak üç başlıktan oluşuyor; Vazifeler başlığı “Sailin Vazifesi” ve “Muallilin Vazifesi” olarak iki alt başlığa ayrılıyor.

İlk başlıkta müellif, Münâzara'nın iki hasım olan Muallil ve Sâil'in doğruyu ortaya çıkarması için (li-izhârî's-savab) bir düşünme olduğunu açıklıyor. Burada dikkat çeken husus, “الصواب”a “الحقّية” kelimesinin de eşlik etmesidir. Celaleddin Ökten Koleksiyonundaki Matbu nüshalarda “الحقّية” yerine “الخفّية” kelimesi yer almaktadır.

İkinci başlıkta iki hasımdan her birinin kendi vazifelerine vakıf ve bunun bilincinde oldukları ifade edilmektedir. Bunun için de berrak bir şekilde dokuz âdâbın münasip görüldüğü belirtildikten sonra alt başlıklara geçilmektedir. Birinci alt başlık sailin vazifeleri: Münâkaza, icmâlî nakz ve muâraza şeklinde yer alır. Taşköprizâde, risâlesinde sadece “nakz” kavramını kullanırken şerhinde “nakz-ı icmalî” şeklinde kavramı detaylandırır. Bundan sonra her üç vazife anlatılırken hal – gasb – mukâbere durumlarına da değinilmektedir.

İkinci alt başlık olan muallilin vazifelerinde ise münâzaranın her aşaması anlatılırken senedin geçerli formundan da bahsedilmektedir. Son gelinen noktada artık rollerin değişebileceği yani muallilin sail gibi sailin de muallil gibi olduğu belirtilmektedir. Ardından başkasından nakledilen bir sözün münâzarada nasıl yer aldığı tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır. İfhâm ve ilzâm ile münâzaranın bittiğine ilişkin durumlar ortaya konulduktan sonra üçüncü başlık olan munazaranın âdâbı ilkeleri tek tek verilmektedir. Ve *Manzûme* hamdele – salve ile itmam edilmektedir. Müellifin *Âdab Risâlesi* ve *Şerhi* eserlerindeki konu sıralaması ile *Manzûme*, birbirine birebir örtüşen metin örgüsüne ve kelime kullanımına sahip olduğunu söylemek mümkün. Yukarıda göstermeye çalıştığımız gibi üslup ve kelime kullanımını açısından her üç metinde de benzer özellikler görülmektedir; sanki aynı müellifin kaleminden çıkmış bir eser intibasını vermektedir.

4. Tahkikte izlenen yöntem

“İSAM Tahkikli Neşir Esasları” benimsenmiş ve uygulanmıştır. Tahkik edilen metin, modern Arapça kurallarına göre yazılmıştır. Beyitlerin mana bütünlüğünü sağlamak amacıyla ana nüshada kullanılan üçlü sütun, iki sütuna indirilmiştir ve tercüme iki beyit birleştirilerek yapılmıştır.

Sonuç

Taşköprizâde Ahmet Efendi'nin ilm-i münâzara alanında yazdığı risâle ve şerh metinlerinde olduğu gibi *Manzûme*'yi de talebelerin istifadesine sunduğunu belirttiğini görmekteyiz. Bu makale ile Taşköprizâde'nin ilm-i münazaraya dair tüm medrese metinlerini tahkik ve tercümesini neşretmiş olacağız. *Risale*'nin bir teorik metin, *Şerb*'in tafsilatlı açıklama metni ve *Manzûme*'nin de ezberi kolaylaştıran üslup özelliklerini müşahede etme imkânı yakalıyoruz.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

Reisülküttab, no: 1172

(Vikaye Yaprağı)

اسم الله الرحمن الرحيم
 احمدك اللهم في الوسائل
 وبالحجج الدعاء والسائل
 نبيك المبعوث في الملال
 ارسلته هدى الى الانام
 وآله المؤيدين بالسند
 لدفع شره بها لخص السند
 دليل بغير منع نسلا
 ما جرت الابحاث في المسائل
 وبعد حمد الله ذك النوال
 وسن غا الفضل له علامه
 في طرق الآداب والمنظره
 هلت بايجاز بلاد آرياب
 اردت في سلك القريض نظرها
 واسأل العول من القدير
 ومن العمى طب الانابه
 هي النظر من جانب خصمين
 لنظهر الصواب والحقيبه
 واخذت باله وواقف
 وظائف المسائل
 فنفعه الصغرى من الدليل
 ترعوه يا صاح باول العدمه
 وهو لجل عندهم قد اشهر
 اقامه المعطل الدليلا
 ومنعه بدونه مكابره
 وغير مسموع عنهم ينقل
 تعدادها ثلاثه كالمسالك
 فبالدليل اومع التبيين
 ثم اصل بعد تحيدك على
 قسيدة الاحكام بالاحكام
 وصحبه الغر الذين سلكوا
 بين حجيب حاذق ومسائل
 العالم الفهامة العالمه
 بلغه مولاها ما اراده
 خلت مبانيها عن الاطباء
 نافعة لمعسر الطلاب
 معرفا بالعجز والقصور
 ان يسيل العفوه على من قد سها
 المناظره
 في نسيه بينها حكميه
 ثم لكل منها فطائف
 تسعة اداب انكنا حصره
 والنقض في الاجمال والمعارضه
 مجردا عن شاهدها والسند
 وحده تعيين موضع القلط
 نعم يكون منعه مقبولا
 نقض ومقبول بغير شاهد
 ومنعه بدونه لا يقبل
 ويرتبا وظائف المعطل
 اثباتها لها بالمعارضه
 او يبطل المعطل المستند
 باسم الله الرحمن الرحيم
 وبالحجج الدعاء والسائل
 ارسلته هدى الى الانام
 لدفع شره بها لخص السند
 ما جرت الابحاث في المسائل
 فغده رساله المفضال
 شهرته بطاش كبرك زاده
 مفيدة لغيرها مناظره
 مشهوره عند اولي الاباء
 ليسهل الحفظ على من امها
 وراجيا ممن رقى اوج السها
 كذلك التوفيق والاجابه
 معلل ومسائل اثنين
 الوظائف
 واستحسن الامام المناظره
 ثلثه للمسائل المناقضه
 او منعه الكبرك على التفصيل
 من ذاك نوع حكمه قد انضبط
 والمنع بالدليل غصب استقر
 ومنعه الدليل بالمثل همد
 ثم لدلول به معارضه
 وظائف المعطل
 فنصب المذكور في المناقضه
 فاصح لما قلت بلا توبيه
 او يبطل المعطل المستند

مساويا اذ منعه مجردا
كذلك عند التقض نفي الشاهد
كذا تعرض بما قد عارضه
ومن يكن بصد والتعليل
فلم يكن عليه منع آتيا
وما ذكرناه من المسائل
محققا احدها في البين
لمدعاه وهو عنها ساكت
الى دليل الخصم والمعرض
وذلك العجز هو الالزام
فليحترز فيها عن الالطاب
وعن كلام شأبه الغرابه
كذا كمن دخل قيل الفهم
وليزيم التعظيم والتوقير
اي راده قد صح في ذال باب
وافضل الصلوة والسلام
والله الاطهار ذي الفجار
والسيدان المواهب الجلو العرضي
لو طال صبرك وكم سأل على هدرك
خلوت جهدا ترك ذرعا قرى منا
زرعت آسا بعودي نقر دار شعبا
لما اتى ذا الوباء في مصرنا والبلاد
رأيت كرمي يحيي حبيبي فنا
واستار خضت نضرا ما في ذنير العباد
بمراده برويه
نقص ما في
١١٢٨

مجموع المتون الكبير

Celal Ökten
659

هكذا
كتاب
مجموع من مبريات
المتون المستقلة من غالب
أخصاص الفنون جمعت
لشدة احتياج الطالب اليه
وضبطها لتسهيل حفظه عليه
راجيا ان يعم نفعه الاخوات
ويوصلوا الثواب على مدد الأزمات
وموافقا لآبائنا عليه
توكلت والمه انيب
شهر ربيع الثاني
السنه ١٣١٠ هـ

طبع بمصر المحمدية سنة ١٣١٠ هـ

فهرست مجموع المتون المشتمل على ثمان وثلاثين تاسعا تمات الفنون	عدد
فن التوحيد	١٥٣
فن السنوسية	١٥٦
فن الجوهرية	١٥٩
فن الوجود	١٥٩
رسالة الوصم للعصمه رحم الله تلك	١٥٩
فن الحكمة	١٥٩
فن المقولات العشر	١٥٩
فن البحث والمناظرة	١٥٩
فن اداب البحث	١٥٩
فن آداب البحث الشيخ زين الكوفي	١٥٩
مظومه وآداب البحث المناظره لطاش	١٥٩
كبريت راده	١٥٩
فن العروض والقوافي	١٥٩
فن الكافيه على العروض والقوافي	١٥٩
فن المنزجيه	١٥٩
مظومه الصبا	١٥٩
فن الجويد	١٥٩
فن الجزر	١٥٩
فن تحفه الامناء	١٥٩
مظومه فخر الحرم وفاضل	١٥٩
فن الحساب والمساحة	١٥٩
رسالة الاضرب في علم الحساب	١٥٩
النظامه في علم الحساب المميز	١٥٩
فن الميقات	١٥٩
فن تدبير المنازل الحمداني	١٥٩
رسالة تدبير اياضه المنازل	١٥٩
تمت الفهرست	١٥٩
فن التوحيد	١٥٣
فن السنوسية	١٥٦
فن الجوهرية	١٥٩
فن الوجود	١٥٩
رسالة الوصم للعصمه رحم الله تلك	١٥٩
فن الحكمة	١٥٩
فن المقولات العشر	١٥٩
فن البحث والمناظرة	١٥٩
فن اداب البحث	١٥٩
فن آداب البحث الشيخ زين الكوفي	١٥٩
مظومه وآداب البحث المناظره لطاش	١٥٩
كبريت راده	١٥٩
فن العروض والقوافي	١٥٩
فن الكافيه على العروض والقوافي	١٥٩
فن المنزجيه	١٥٩
مظومه الصبا	١٥٩
فن الجويد	١٥٩
فن الجزر	١٥٩
فن تحفه الامناء	١٥٩
مظومه فخر الحرم وفاضل	١٥٩
فن الحساب والمساحة	١٥٩
رسالة الاضرب في علم الحساب	١٥٩
النظامه في علم الحساب المميز	١٥٩
فن الميقات	١٥٩
فن تدبير المنازل الحمداني	١٥٩
رسالة تدبير اياضه المنازل	١٥٩
تمت الفهرست	١٥٩

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi
Celaleddin Ökten, no: 659
Fihrist Sayfası

فإنه سئل بصبر
وإن كان من غير القبول
لكنه نطقاً بالضم
طريقه التقادير والأول
أما إن قل بغير الخليل
وإن هو القادير فثبت
فيستحق الدليل في مقابلة
فتستحق القعدة والكلالة
إلى رفيع القدر والهاجزة
كذلك من أجل القدر والكلالة
ولا يظن خصمه حبيباً
وأما قوله وأما صدق
والحمد لله على الكلام
الحسن جافاً بالهنا
والباطل الذي يخاربه ويخبره أئمة الأحرار

فن العروض والقوافي

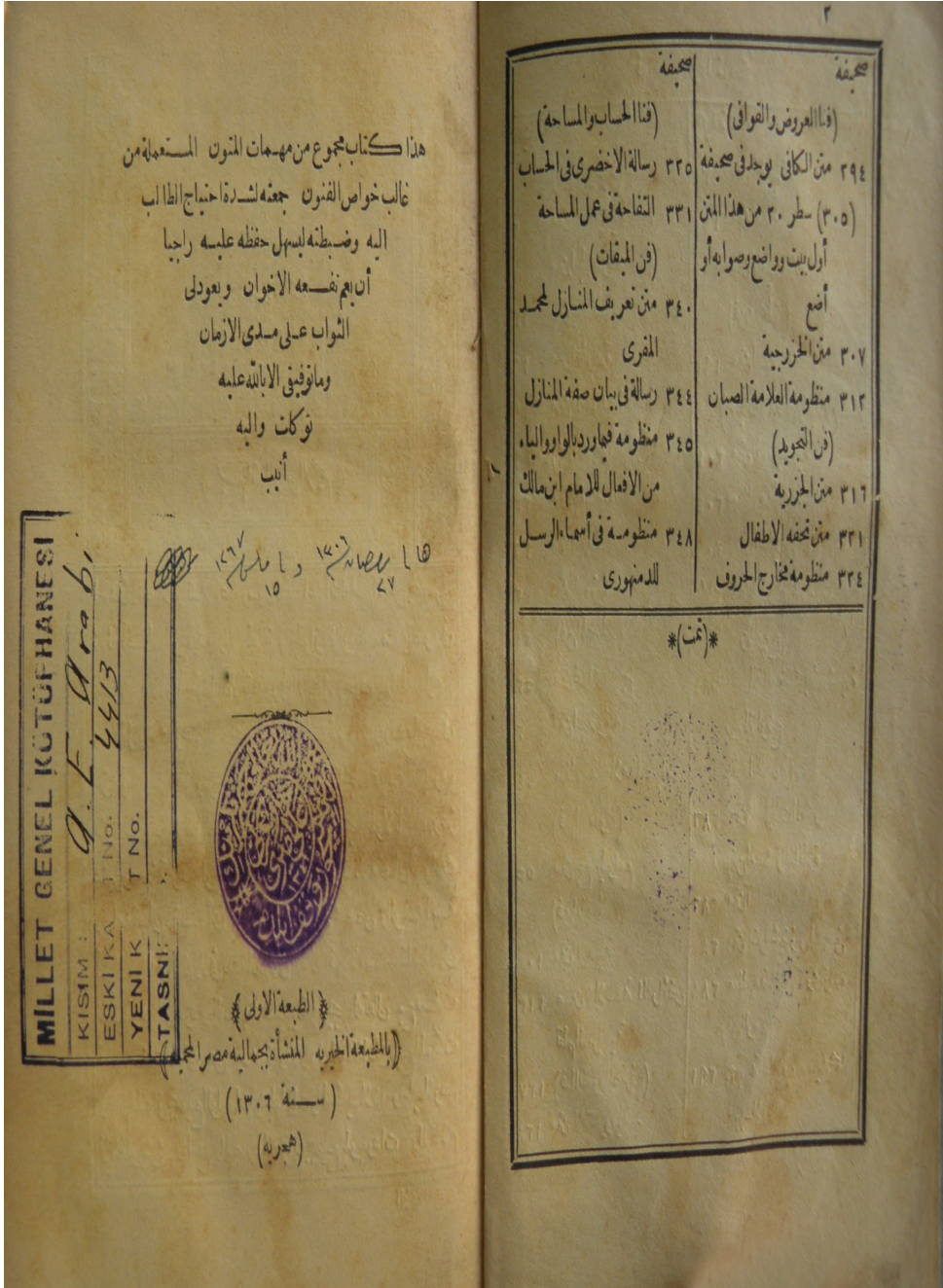
من الكافي في العروض والقوافي
بسم الله الرحمن الرحيم

تعهد الله على الأندلس والشرق كله على الأمازيغ والصلابة والشهامة على سيدنا محمد
خير الأمازيغ وأبوهم السادة الأعلام (تعد) فهذا تأليف تافه في علم العروض
والقوافي والله الموفق وعليه التوفيق (الأول) فيه مقدماته وأما إن
في المقدمة في الضمير لأن مبتدأ
لتعرف التوفيق التي تألف فيها الأثر العشرة جمعها قولك (لكن) سوفنا فالساكن
عامة من حركة الضمير كما لو لم يعرفها فحذف الميم ساكنه بسبب فقد وحذف
سبب قولك إن وحذف كان لئلا يسهل ساكنه وكثيراً ما يسهل ساكنه وسبب
موقوف هاء وثلاث نداء هاء ساكن فاصلة منه ففعلت وإن بعد هاء ساكن فاصلة
فعلت جمعها قولك إن إن على ظن من جعله (مكة) ومنها تألف القوافي وهي
تأليف لفظ عشرون بيتاً ثماسيان وتارة سباعية الأضداد منها قولك
مقاييل منقاة من فاعل لأن ذوالرأب القوافي في المقاييل والبروز من فاعل
مستعمل فاعل لأن منقاة من مقولت مستعمل لأن ذوالرأب القوافي في المقاييل

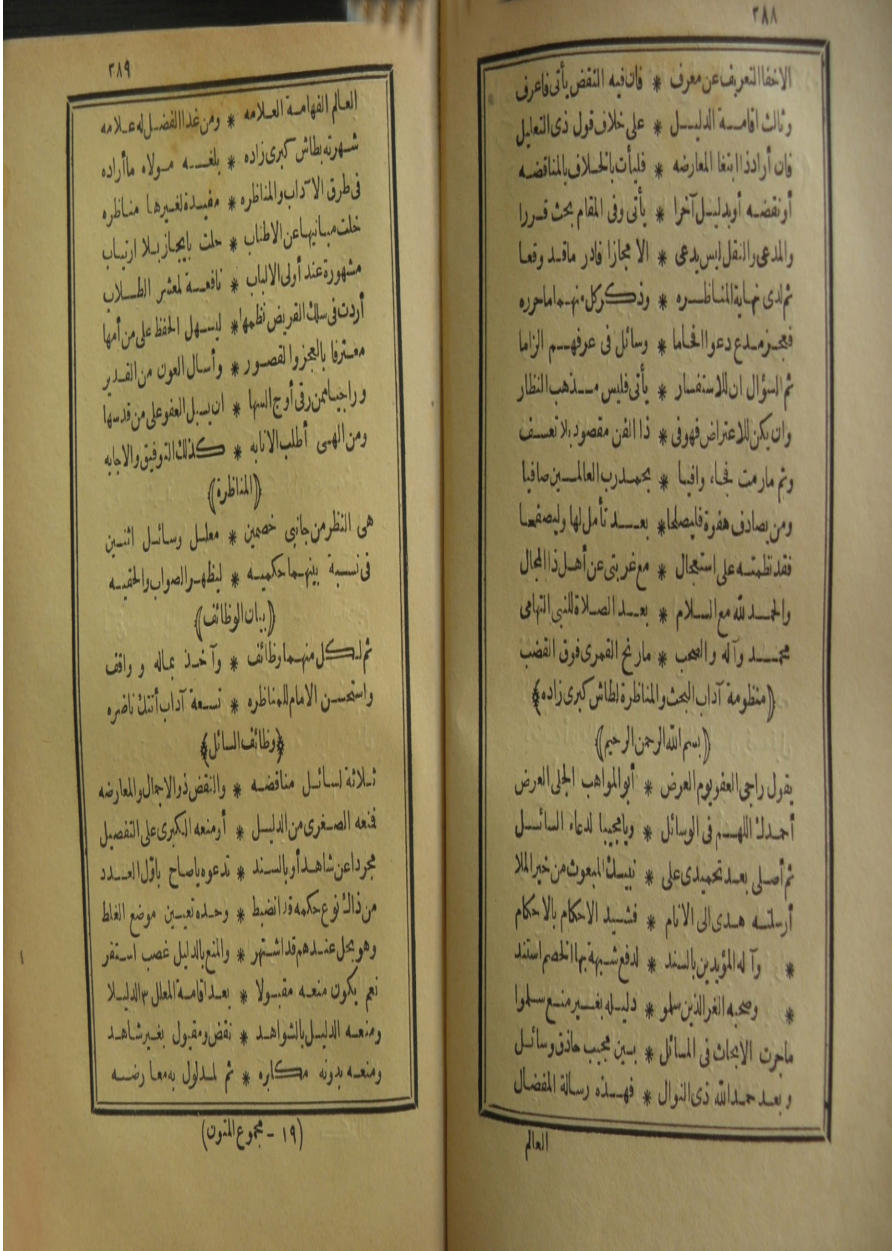
فقد نظمت على استعمال
جمل المشاهدة التي تتأخر
من منظومة آداب الجيب
والمنظومة لعاشق كثيرى رحمة الله

بسم الله الرحمن الرحيم
القول مأثور الجيب العتيق
الهدية اللهم في الرسائل
فإن أصله من غيري على
تذكير المعروف من غيري التلا
والله الموفقين بالنسبة
فستدرك الأكلما لأحكام
وتجدي الغزير الذين سلوا
دليل الغزير من سبلها
بأن يجيب عاز في سواها
ولقد حمد اللودي القوال
وإن هذا الفضل له عملاقة
في طريق الآداب والمناظر
بلغة ملامه ما رآه
حلت الجوارب بالارتباب
حلت ملبسها عن العذاب
أردت في سبيل القريبين
تأخذه تحت الظلال
منه فإيا يجير والظهور
أوسال العفوفين القدير
* وأن ينسبل العفوفين قد سما *
* وبين الهجر طلب الإجابة *
كذلك القريب في الإجابة *
المناظرة
من الظن من الجيبين من سبل
في شمسها بحكمة فيظهر القول والخبرة
بيان الوظائف
في كونهما وظائف واحداً بما له وواقف *
والشمس لها ثلاثة ألوان
وظائف المسائل
والتفنن والإيجال
تأخذه من غيري على
عز كائن شاهد أو الشهد
صحة تفين موضع الخلف
وهو يجل عندهم
بعد إقامة العليل الدليل
تأخذون منه بقولك
ومنه بدو به مكاره
فمنه وشهو لهم شاهد
ومنه بعده لا يفسد
وعنه وسجع وتهم يفسد
وظائف المناسبات
تنسب المذكور في المناظرة
أعد لها ثلاثة أسئلة
فأضع لها فإجابات
في الدليل أرفع التنبيه
سأولاً ومنه من ذكراً
فمنه بعد أهل الغير
كذلك القريبين في المناظرة

Millet Yazma Eser Kütüphanesi (İstanbul)
Ali Emiri Arabi, no: 4413

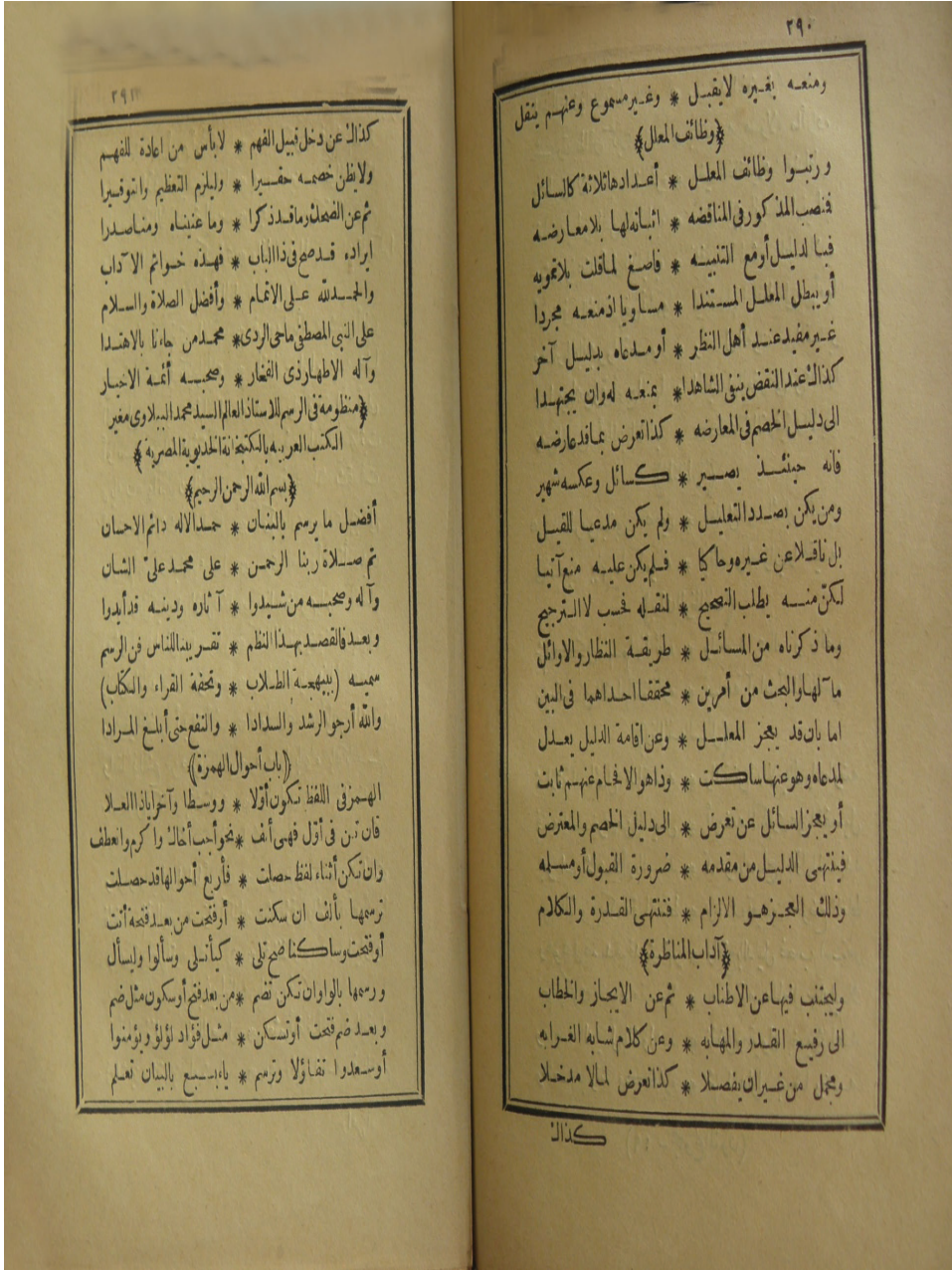
Fihrist Sayfası

Millet Yazma Eser Kütüphanesi (İstanbul)

Ali Emiri Arabi, no: 4413, s.387-389.

Metnin Yer Aldığı Sayfa

ومعنه بغيره لا يقبل * وغيره موع وعنه يقبل
 وظائف المعلل
 ورتبوا وظائف المعلل * أعدادها ثلاثة كالسائل
 فنصب المدكور في المناقضة * ابتداء لها بالمعارضه
 فبما لدليل أومع التنبيه * فأصغ لما قلت بالاعتقوبه
 أو يعطل المعلل المستندا * مساويا لزمعه مجردا
 غير مفيد عند أهل النظر * أو مدناه بدليل آخر
 كذا عند النقص بنى الشاهد * تبعه له وان يجتهدا
 الى دليل الخصم في المعارضه * كذا تعرض بما قد عارضه
 فانه حينئذ يصير * كسائل وعكسه شهر
 ومن يكن يصدد الغيبيل * ولم يكن مدعي القبول
 بل ناقضا عن غير موحا كما * فلم يكن عليه منع أنبا
 لكن منسه بطاب التصحيح * لبقوله حسب لا ترجيح
 وما ذكرناه من المسائل * طريقه النظر والاول
 ما لها والبحث من أمرين * محققا احدها في البين
 اما بان قد يعجز المعلل * وعن إقامة الدليل يعدل
 لمداه وهو عتها ساكت * وذا هو الاختام عنهم ثابت
 أو يعجز السائل عن تعرض * الى دليل الخصم والمعرض
 فينتهي الدليل من مقدمه * ضرورة القول أو مسله
 وذلك العجز هو الازام * فينتهي القدره والكلام
 آداب المناظره
 ويعتنب فيها عن الاطباب * ثم عن الایجاز والخطاب
 الى رفيع القدر والمهابه * وعن كلام شابه الغرابه
 ويجمل من غير ان يفصلا * كذا تعرض لما لا يدخل

كذلك

٢٩١
 كذا عن دخل تبيل الفهم * لأبأس من اعاده للفهم
 ولا يظن خصمه حسيرا * وليلزم التقويم واتوفيرا
 ثم عن الصغائر وما ذكر * وما عيناه ومناصدا
 ابراهه فصدق في ذال الباب * فهذه خواص الآداب
 والحمد لله على الانعام * وأفضل الصلاة والسلام
 على النبي المصطفى ماحي الردى * محمد من جانا بالاهندا
 وآله الاطهار ذى القهار * وحجسه أئمة الاخير
 منظمه في الرسم للاستاد الله السيد محمد البلاءى مفير
 الكتب العربيه بالكتبة الخديويه المصريه
 بسم الله الرحمن الرحيم
 أفضل ما يرسم للبيان * حمد الله دائم الاحسان
 تم صلواته ربنا الرحمن * على محمد على النسان
 وآله وحجسه من شيدوا * آثاره ودينه فدايدوا
 وبعد فالفصدهم هذا النظم * تصريفه للناس فن الرسم
 مهمسه بيطبعه الطللاب * وتحفه القراء والكتاب
 والله أرجو الرشد والسدادا * والتفحصنى أبلغ المرادا
 (باب أحوال الهمزة)
 الهمزة في اللفظ تكون أولا * ووسطا وآخر اناذا العلال
 فان تن في أول فهي أوف * نحو أوجب أذاك وأكرم وأعطف
 وان تكن أثناء لفظ حصلت * فأربع أحوالها قد حصلت
 رسمها بألف ان سكت * أو فتحت من بعد فتحة أنت
 أو فتحت وسأكتنا ضم على * كبأبلى وسألوا ويسأل
 ورسمها بالواو ان تكن ضم * من بعد فتح أو سكون مثل ضم
 وبعد ضم فتحت أو سكت * مثل فؤاد أو لؤلؤ أو يؤمنوا
 أو سعدوا فتأولا أو زم * ياء يسبح بالبيان تعلم

Millet Yazma Eser Kütüphanesi (İstanbul)
 Ali Emiri Arabi, no: 4413, s.390-391.
 Metnin Yer Aldığı Sayfa

B. METİN VE TERCÜMESİ

منظومة آداب البحث والمناظرة لطاش كبرى رحمه الله^{٢٣}

Taşköprüzâde'nin (ra) Âdâbu'l-bahs ve'l-münâzara Manzûmesi

بسم الله الرحمن الرحيم

وأحمدك اللهم في الوسائل   ويا مجيباً لدعاء السائل

Ey dileyenin duasına icâbet eden Allah'ım! Bu vesileyle sana hamd ederim.

ثم أصلي بعد تحميدي على   نبيك المبعوث من خير الملائ

Hamdeleden sonra insanların en hayırlısı olarak gönderilen Nebi'ne salât ve selâm ederim.

أرسلته هدى إلى الأنام   فشيّد الأحكام بالأحكام

Onu, insanlara bir hidayet olarak gönderdin, ki böylece ahkâmı ihkâm ile inşâ etti/kurdu.

وآله المؤيدين بالسند   لدفع شبهة بها الخصم استند

Keza sened ile desteklenen ailesine de salat ederim. Zira (münâzarada) hasım²⁵, şüpheyi ortadan kaldırmak için senede istinâd eder.

وصحبه الغرّ الذين سلّموا   دليله بغير منع سلّموا

Ve onun önderliğini kayıtsız kabul eden saygın ashabına, ki bu sebeple esenliğe erdiler.

ما جرت الأبحاث في المسائل   بين مجيب حاذق وسائل

Müzâkereler/münâzara, mütehasıs mucîb ve sâil arasında meydana gelir.

٢٣ م: لطاش كبرى زاده؛ ر - منظومه آداب البحث والمناظرة لطاش كبرى رحمه الله.

٢٤ م؛ ح + يقول راجي العفو يوم العرض أبو المواهب الجليّ العرض.

25 Hasım: Tartışmada taraflardan her birinin birbirine göre durumu, karşı taraf.

وبعد حمد الله ذي النوال
فهذه رسالة المُفضّل
İhsan sahibi Allah'ı hamd etmenin akabinde bu, erdemli kişinin risalesidir.

العالم الفهامة العلامة
ومن غدا الفضل له علامة
Ki âlim, fahâmetli ve allâmedir. Keza fazilet, onun bir nişânesi olmuştur.

شهرته بطاش كبري زاد
بلغه مولاه ما أراه
Taşköprizâde nâmıyla meşhurdur. Mevlâsı onu azmeylediği dileğine ulaştırdı.

في طرق الآداب والمناظرة
مفيدة لغيرها مُناظرة
Zira bu arzu, münâzara ve âdabı metodu hususudur ki
Onun bu Münâzara risalesi, münâzir haricindeki kişiler için de fayda sağlamıştır.

خَلَّتْ مَبَانِيهَا عَنِ الْإِطْنَابِ
حَلَّتْ بِإِيْجَازِ بَلَا إِرْتِيَابِ
Risâlenin muhteveyatı itnâb-sözü gereksiz uzatmaktan hâlî olmakla birlikte
Şüphesiz îcâzla tahlil edilmiştir.

مشهورة عند أولي الألباب
نافعة لمعشر الطلاب
Akıl ve idrâk sahipleri nezdinde meşhurdur, keza talebeler için de yararlıdır.

أردتُ في سلك القريض نَظْمَهَا
لِيَسْهَلَ الْحِفْظُ عَلَى مَنْ أَمَّهَا
(Münâzara ilmine) yönelen/onu amaçlayan kişinin hıfzylemesini kolaylaştırmak için vezin
ve kâfiye ile nazmeylemek istedim.

معتزلاً بالعجز والقصور^{٢٦} وأسئل العون^{٢٧} من القدير

Acz ve noksanlığımı itiraf ederek Kadîr olandan yardım dilerim.

وراجياً ممن رقى أوج السُّها أن يُسبَّل العنوَ على مَنْ قدسها

Süha yıldızının doruklarına yükseltenden, kendisini takdis edeni affetmesini umarak.

وَمِنِ إلهي أَطْلُبُ الإِنَابَةَ كَذَلِكَ التَّوْفِيقَ وَالِإِجَابَةَ

Rabbimden vekil olmasını niyâz ederim, kezâlik tevfiik ve muvâfakat.

المناظرة

Münâzara

هي النظر من جانبي خصمين معلل وسائل اثنين

Münâzara, muallil ve sâil olmak üzere iki hasım tarafından nazar/düşünmedir.

في نسبة بينهما حكمية ليظهر الصواب والحقية^{٢٨}

Doğrunun ve bilinmeyenin ortaya çıkması için o iki tarafın arasındaki nispet hükmîdir.

ج: التقصير. ٢٦

ج: العفو. ٢٧

ج: الخفية. ٢٨

الوظائف^{٢٩}

Vazifeler

ثم لكل منهما وظائفُ وأخذ بما له وواقفُ

Sonra o her iki hasmın-uyması gereken- vazifeleri vardır ki her biri kendi vazifesini yerine getirir ve durur (vazifesinin vukûfiyetinde, bilincindedir).

واستحسن الإمامُ للمناظرة تسعة آداب أتتك ناضره

İmam, münâzara ilminin dokuz âdabını münasib gördü, ben de sana açıkça gösteriyorum

وظائف السائل^{٣٠}

Sâilin Vazifeleri

ثلاثة للسائل^{٣١} مناقضة والنقض ذو الإجمال والمعارضة

Sâilin vazifesi üçtür: Münâkaza, icmâlî nakz ve muâraza.

فمنعه الصغرى من الدليل أو منعه الكبرى على التفصيل

Böylece sâil ya delilin suçrasını (küçük önerme) veya kübrasını (büyük önerme) tafsilatlı olarak men' eder.

مجردًا عن شاهد أو بالسند تدعوه يا صاح بأول العدد

Şahitten mücerred olarak (men'-i mücerred) veya sened ile (men' mea's-sened) ki bu men' ile sanki 'ey dostum, iddianın evveline dön' diye çağrıda bulunur.

٢٩ م؛ ج: بيان الوظائف.

٣٠ ج: المسائل.

٣١ م؛ ج: لسائل.

وحدُّه تعيين موضع الغلط   مِنْ ذَاكَ نَوْعِ حِكْمَةٍ ٣٢ قَدْ انضبط

Bu disiplin, kuralları sistematikleştirilmiş türdendir ki onun sınırı yanlışın mevziini ta'yin etmektedir.

وهو بحلِّ عندهم قد اشتهر   والمنع بالدليل غضبٌ استقرَّ

O, onların nezdinde tahlil edilmiş ve meşhurdur ki delil ile men' etmek gasbtır. Zira hasmının makamını -müstedil olmak suretiyle- elinden almış olur.

نَعَمْ يَكُونُ مَنْعُهُ مَقْبُولًا   إِقَامَةُ ٣٣ الْمَعْلَلِ الدَّلِيلَا

Kuşkusuz, muallil delilini ispat ettikten sonra sâil onu men' ederse men'-i makbul olur.

ومنعه الدليل بالشواهد   نقض ومقبولٌ بغير شاهد

Sâil, delili şahitlerle men' ederse bu nakz olur. Şahitsiz men' ederse de makbuldür.

ومنعه بدونه مكابرة   ثم لمدلول به معارضة

Sâil, delili delilsiz çürütmeksizin men' etmesi mükâberedir. Medlûle taarruzda bulunması halinde ise muâraza olur.

ومنعه بدونه ٣٤ لا يُقبل   وغير مسموع وعنهم يُنقل

Sâilin delil ispat edilmeden men' etmesi kabul edilemez, keza dinlenmez ve münâzara erbâbından böyle nakledilmiştir.

٣٢ م؛ ح: حكمه.

٣٣ م؛ ح: بعد اقامة.

٣٤ م؛ ح: بغيره.

وظائف المعلل

Muallilin Vazifeleri

رتبوا وظائف المعلل   تعدادها ثلاثة كالسائل

Münâzara erbabı, muallilin vazifelerini de sâilin vazifeleri gibi üç adet olarak tanzim etti.

فمنصب المذكور في المناقضة   إثباته لها بلا معارضة

Münâkazada mezkurun mevkii, muâraza olmaksızın muallilin men' edileni ispat etmesi gerekir. (1. vazifesi)

فبالدليل أو مع التنبيه   فاصغ لِمَا قُلْتَ بلا تَمْوِيه

(Bu men' edilenin ispatı) delil getirmek veya tenbih sureti ile olur ki, sana anlattıklarımı çarpıtmaksızın can kulağı ile dinle.

أو يُبطل المعللُ المستندا   مساوياً إذ منعه مجرداً

Veya muallil, sâilin senedini iptal eder ki bu da senedin nakîzine müsâvî olması halindedir. Çünkü muallinin men'i mücerredir, (2. vazifesi).

غير مفيد عند أهل النظر   أو مدعاه بدليل آخر

Münâzara erbabı nezdinde faydasızdır. Muallilin (üçüncü vazifesi ise) iddiasını başka bir delil ile ispat etmesidir.

كذلك عند النقض ينفى الشاهدا   بمنعه له وأن يجتهدا

Keza muallil nakz esnasında (sâilin zikrettiği) şahidi men' etmek suretiyle reddeder ve...

إلى دليل الخصم في المعارضة كذا تعرّض بما قد عارضه

Muârazada bulunarak hasmının delilini iptal etmeye gayret eder.
Böylece muallil, muârazada bulunması hasebiyle taarruz etmiş olur.

لأنه^{٣٦} حينئذ يصير كسائل وعكسه شهير

Çünkü muallil (muârazada bulunması sebebiyle) sâile dönüşmüş ve sâil de muallile dönüşmüş olur ki bu da meşhurdur.

وَمَنْ يَكُنْ بِصَدَدِ التَّعْلِيلِ وَلَمْ يَكُنْ مَدْعِيًا لِلْقِيلِ

Tâ'il sadedinde olan kimse, söylenilen şey hakkında müddeî olamaz.

بل ناقلا عن غيره وحاكيا فلم يكن عليه منع آتيا

Bilakis başka bir zâtдан bir mesele nakleden ve rivâyet eden kimsedir.
Bu sebeple de o kişiye men'de bulunulmaz.

لكن منه يُطلب التصحيح لنقله فحسب لا الترجيح

Fakat o kişiden naklinin doğruluğu talep edilir, bir nakli diğerine tercih etmesi değil.

وما ذكرناه من المسائل طريقة النظار والأوائل

Münazararın zikrettiğimiz bu meseleler, münâzara erbâbı ile önceki âlimlerin bir yöntemidir.

مآلها^{٣٧} والبحث من أمرين محققاً إحداهما في البين

(O münâzaranın) anlamı/amacı: İki kişiden her birinin arasında meydana gelen iki durumu tahkik ederek araştırmaktır.

٣٦ م: ج: فانه.

٣٧ ر: مآلها.

إِذَا بَانَ قَدْ يَعْجِزُ الْمَعْلَلُ
وعن إقامة الدليل يعدل
Bu durum, ya muallilin delili ikâme etmekten âciz kalmasıyla vukuu bulur,

لمدعاه وهو عنها ساكت
وذا هو الإفحامُ عنهم ثابت
Ki muallil, iddiasından vazgeçer ve susar.
İşte buna münâzara erbâbı nezdinde ispatlanmış olan ifhâm denir.

أَوْ يَعْجِزُ السَّائِلُ عَنْ تَعْرُضٍ
إلى دليل الخصم والمعارض
Ya da sâil, hasmının ve müterizin deliline taarruz etmekten âciz kalır.

فِي تَهْيِيهِ الدَّلِيلِ مِنْ مَقْدَمَةٍ
ضرورة القبول أو مُسَلِّمَةٍ
Böylece mukaddimeye olan delil, kabul etme mecburiyeti veya müsellemlenmesi sebebiyle nihayete erer.

وذلك العجز هو الإلزام
فتتهى القدرة والكلام
Bu acizlik, ilzâmdır. Nitekim kudret ve kelâm nihayete erer.

آداب المناظرة

Münâzara Âdabı

فليحترز^{٣٨} فيها عن الإطناب
ثم عن الإيجاز والخطاب
Münâzara esnasında itnâb ve îcâzdan kaçın!

إلى رفيع القدر والمهابة
وعن كلام شابه الغرابة^{٣٩}
Kezâlik mehâbetli, mûteber kimselere hitâp etmekten (münâzara etmek) ve muğlak
lafızlardan da kaçın!

ومجمل من غير أن يُفصِّلا
كذا تعرض بما لا^{٤٠} مدخلا
Ve kaçın, tafsilâta muhtaç ibâre-i mücmelden.
Keza, müdâhale gerektirmeyen yerde dâhil olup taarruz etmekten.

كذاك عن دخلٍ قبيل الفهم
لا بأس من إعادة للفهم
Keza, anlamadan konuya dâhil olmaktan.
Lakin anlaşılmanızı tekrar etmekte bir beis yoktur.

ولا يظن خصمه حقيراً
ويلزم التعظيم والتوقيراً
Münâzır hasmını hakir görmemeli, tâzim ve vakarı lüzum görmeli.

ثم عن الضحك وما قد ذكراً
وما عينياه ومناً صدرا
Keza münâzarada sözü edilen şeylere gülmekten kaçın!
Bu anlattığımız şeyler bizden sâdir oldu.

إيراده قد صحَّ في ذا الباب
فهذه خواتم الآداب
Bu sözlerin burada îrad edilmesi sahih oldu,
ki bu âdab bahsinin hâtimesidir.

٣٩ م: لما لا؛ ج: لما له.

٤٠ ج: الغراب.

والحمد لله على الإتمام وأفضل الصلاة^{٤١} والسلام

Hamd, tamama erdiren Allah'adır. Salat ve selam ise,

على النبي المصطفى ماجى الردا^{٤٢} محمد من جاتنا بالاهتدا

Bize hidayeti getiren Muhammed Mustafa,

وآله الأطهار ذى الفخار وصحبه أئمة^{٤٣} الأخيار^{٤٤}

Ve O'nun övünç sahibi âl-i tahirâtı ve
ümmetin en hayırlıları olan ashâb-ı güzîn üzerinedir.

٤١ م: الصلاة.

٤٢ م: الردى.

٤٣ م: أئمة.

٤٤ ر + للسيد أبي المواهب الجلي العرّضي.

KAYNAKÇA:

- Eliaçık, Muhittin. “Medreselerde Okutulan Manzum Ders Kitapları”, *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler (Uluslararası Sempozyum)*. Ed. Yrd. Doç. Dr. İsmail Narin. 2/539-546. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Emiroğlu, İbrahim. “Cedel Nedir?”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi* XII, (1999),17-37. http://ktp.isam.org.tr/pdfdr/D00036/1999_12/1999_12_EMIROGLUI.pdf
- Gelenbevi, İsmail, *İslâmî İlimler Geleneğinde Tartışma Usulü Âdab'ul-babs ve'l-münâzara İsmail Gelenbevi*, Tahkik: Talha Alp, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2011.
- Karabela, Mehmet. “Cedel ile Burhân Arasında: İbn Tufeyl'in Hayy b. Yakkân Adlı Eseri Üzerinden Klasik Dönem Sonrası İslam Düşünce Tarihini Okumak”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/2, (2013), 77-93. http://isamveri.org/pdfdr/D00001/2013_2/2013_2_KARABELAM.pdf
- Kepekci, Berra. “Taşköprüzâde Ahmet Efendi'nin Şerhu Âdâbi'l-Bahs ve'l-Münâzara Eseri Bağlamında Münâzara İlmi”, *Taşköprizâde'de Bilgi, Bilim ve Varlık Uluslararası Taşköprizâde Sempozyumu*. ed. İhsan Fazlıoğlu vd. 121-127. İstanbul: İlem Yayınları, 2020.
- Kutluer, İlhan. “Semerkandî, Muhammed b. Eşref”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 09 Ekim 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/semerkandi-muhammed-b-esref>
- Pehlivan, Necmettin. *Şemsuddin Muhammed b. Eşref es-Semerkandi'nin “Kıstâsu'l-Efkâr fi Tabkiki'l-Esrâr” Adlı Eserinin Tabkiki, Tercümesi ve Değerlendirmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Şevki, Yusuf Yavuz. “Taşköprizâde Ahmed Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 09 Ekim 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/taskoprizade-ahmed-efendi>
- Taşköprizâde Ahmed İshâmeddin Ebu'l-Hayr Efendi. *Şerh 'alâ Risâle fi 'ilmi âdâbi'l-bahs ve'l-münâzara*, tahkik: Berra Kepekci, İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 1. Basım, 2016.
- Taşköprizâde Ahmed İshâmeddin Ebu'l-Hayr Efendi. *Âdâbu'l-babs ve'l-münâzara*, tahkik: Berra Kepekci, İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 1. Basım, 2016.
- YEK, Yazma Eserleri Müdürlüğü Başkanlığı. “Mühür Veri Tabanı Yazma Eserler Müdürlüğü Başkanlığı”. Erişim: 14 Temmuz 2022. <https://muhur.yek.gov.tr/>
- Taşköprizâde Ahmed İshâmeddin Ebu'l-Hayr Efendi, *Manzûme Risâle Taşköprü fi'l-âdâbi*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttâb Mustafa Er Koleksiyonu, 001172/6), 27a-28b.
- Taşköprizâde Ahmed İshâmeddin Ebu'l-Hayr Efendi, *Manzûme fi'l-âdâbi'l-babs ve'l-münâzara li-Taşköprü-zâde*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Celaleddin Ökten Koleksiyonu, 659), 210.
- Taşköprizâde Ahmed İshâmeddin Ebu'l-Hayr Efendi, *Manzûme Âdâbi'l-babs ve'l-münâzara li-Taşköprü-zâde*, (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Arabi Koleksiyonu, 4413), 345.

